

EMBLEMI

Ivo Stropnik

*Domoznansko-založniški oddelek
Knjižnice KC Ivana Napotnika Velenje*

**“ODNESI KAKŠEN SPOMINEK
IZ MOJEGA KRAJA ...”**

(o šaleških emblemih)

Niti Velenje niti Šoštanj niti Šaleška dolina nimajo svojih razpoznavnih simbolov, dogovorjenih emblemov pravzaprav, ki bi jih lahko vtiskovali v turistično ponudbo in siceršnje promocijo naših krajev. Tukajšnje emblematično obzorje je po oceni številnih silno ozko.

Seveda pričujoče razmišljanje o simbolnih danostih, ki jih imamo in nimamo, ki jih ne znamo in ne znamo povleči iz preteklosti, nima nikakršne zveze z občinskim grbom, ki smo ga imeli poprej z dvema rokavicama, zdaj z modernistično stolpnico na zeleni trati. A vendarle so se tudi ob izbiri grba kresala različna mnenja, ki so rušila heraldične zakonitosti in zmetala v en koš vse simbole, embleme, attribute, alegorije in maskote. Skratka, tresla se je gora, rodila se je siva miš - in naša turistična ponudba tako-rekoč še danes nima niti razpoznavnega emblema niti avtentičnih spominkov.

Poleg mestnega grba, ki ima svojo funkcijo in statutarno omejeno rabo, so marsikje v lepi navadi še neobvezni emblemi kraja, ki se pojavljajo kot izvorni spominki ali avtohtoni arheološki, etnološki in še kako drugače spominsko uzaveščeni predmeti. Marsikje so prišli v poštev simbolični znaki katere izmed plemiških rodovin; ponekod se odločajo za pomanjšane ali povečane simbolne skulpture s tipično lastnostjo kraja, nekateri pa pridejo z od drugod preneseno idejo in jo smešno adaptirajo v docela drugačno barvitost določenega prostora. Slednje krame imamo v Velenju turistu naprodaj kolikor hočeš: vse od tistih klopotcev in lesenih petelinov z napisom *Velenje - Slovenija - Moja dežela* do porcelanastih in rezbarjeno-žganih krožnikov s patetično priljubljenim motivom šaleškega gradu. "*O preljubi turistični štanti,*" si reče človek, "*boljše nič kot pa kaj takega!*"

A iz slehernega kraja človek nekako rad ponese vsaj majhen spominek. Oberkrajnerska miselnost pa je že taka, da na vsakem vogalu najraje kupimo odčepnike ali odpiralce za steklenice, ki imajo vgravirano ime mesta ali kičasto prelepko s podobo obiskanega kraja. Takšni ponudbi seveda komajdakje in komajdakdaj stopi na prste stroka: etnološka na primer.

Naj bodo naši emblemi in turistični spominki čisti in zdravi! To si smemo privoščiti, saj je samodejna zgodovina tod vklesala

vsepolno še kako zgovornih znamenj.

Turistični akterji, župani in direktorji podjetij ste hkrati tudi posredniki naše kulture. Naj vaša poslovna darila promovirajo naše ljudi in naše kraje!

Zdravih idej za majhen spomin iz naših krajev je kar nekaj ... Poglejmo najprej, kaj pravzaprav premoremo in nudimo; kje se skrivajo dovolj razpoznavni simboli in emblemi, ki bi jih bilo vredno načrtno vključevati v tukajšnjo turistično ponudbo.

Najbolj razpasen simbolni spominek iz Velenja je najverjetneje še zmeraj RUDARSKA SVETILKA NA KOŠČKU LIGNITA. Vse lepo in prav: svetilka sama po sebi simbolizira svetlobo, tudi modrost, svetloba je svetla metafora; in uzaveščeno ostaja, da je premog "naredil" to mesto. A rudarska svetilka je zgolj stanovski emblem in v pomanjšani, kičasti izvedbi (z baterijskim vložkom in žarnico) najbrž res ni najbolj posrečen spominek iz našega mesta; izvorna kopija s patino bi seveda bila nekaj povsem drugega. Tudi KIPEC MIŠIČASTEGA VELENJSKEGA RUDARJA (ki noče in noče postati "premogar") ali KLADIVO Z ZAGOZDO najbrž nista tisto, kar bi bilo za širše razpoznavno emblematično obzorje dovolj atraktivno. Se pa naravnost ponuja MOTIV SV. BARBARE - zaščitnice rudarjev; in če je na Šaleškem največji (stanovski) praznik 3. julij, potem bi lahko bil na primer VELENJSKI TRETJEJULIJSKI VRČEK (z motivom sv. Barbare) še kako domiseln. Sicer pa ima (velenjsko) premogovništvo toliko zgovornih predmetov, da jih pravzaprav ni potrebno iskati in umetno modelirati, pač pa med številnimi le izbrati pravega.

Seveda po moramo interne in stanovske embleme ločevati od tistih, ki želijo predstavljati dejansko naturo in avtohtoni, kar najširše uzaveščeni kolorit določenega kraja/mesta ali doline.

V najrazličnejših izvedbah se pojavlja RAZVALINA GRADU ŠALEK, ki je zagotovo emblem številka ena.

Nekoliko zadaj stopata živa PODOBA VELENJSKEGA GRADU in Šilihova literarna UPODOBITEV BELEGA DVORA. - Grad je simbol zaščite, toda vsak grad je hkrati tudi simbol osamljenosti (zaradi svojega položaja, lege, osamljenosti sredi polj, gozdov, na višini, sredi nedostopnosti itd.) Grad je

zategadelj simbol transcendence; ščiti nadčutnost duhovnega, v njem naj bi imela zavetje skrivnostna in neoprijemljiva oblast. A grad hkrati simbolizira tudi spojitev želja. (J. Chevalier-A. Gheerbrant) - Šilihov BELI DVOR je simbol izpolnitve, dopolnitve in duhovne popolnosti. - Vse tri grajske simbolizacije pa so razpoznavne zgolj navznoter, za nas same, navzven pa najverjetneje ne predstavljajo kakšnega posebnega emblematično atraktivnega lika.

Naslednji že dodobra uzaveščen in s pojavnostjo aktualiziran šaleški simbol oz. emblem je MASTODONT. Je avtohtona posebnost in sorazmerno dovolj zgovoren lik; čeprav v prvi vrsti simbolizira nerodnost, bi ga lahko kot turistični spominek iz naših krajev veliko bolj promovirali. V podobi mastodonta pa se poleg okornosti simbolno skriva tudi vladarska moč, trdnost in nespremenljivost. Res pa je tudi to, da so sloni, mamuti, mastodonti in drugi trobčarji bolj značilni za budistični svet.

Vedno bolj prisoten lik v Velenju je tudi PIKA NOGAVIČKA.

Tradicionalna prireditev Pikin festival si je že pridobila sloves največje otroške prireditve na Slovenskem. A Pika Nogavička je švedski otroški lik - svetovljanska maskota, ki izvorno z Velenjem nima bogve koliko skupnega. Za avtohtoni spominek ne, priložnostno pa bi bilo pametno razmišljati tudi o tem.

Danost sama po sebi je SPOMENIK MARŠALA TITA. Časi ideoloških navzkrižij so vendarle nekoliko pojenjali, mišljenja so se porazdelila, a spomenik maršla Tita ostaja tu. Nikoli ga nismo znali vključiti v turistično ponudbo, a Velenje je še kako znano tudi po tem. Ob iskanju turističnega gesla za mesto Velenje sem osebno dal predlog: *TURISTIČNO VELENJE - TITO V KRATKIH HLAČAH*. Seveda ni bilo sprejeto!

Omenimo vsaj še en šaleški emblem, ki se potihoma kaže pa spet ponikne. To je tista bajeslovna jezerska prikazen POZOJ, o kateri je pisal Gustav Šilih v povesti *Nekoč je bilo jezero*. Pozoja - jezersko zmajsko pošast so naši predniki (Zalesčani) tukaj (v Zalesju) ubili, a njegova pozojska kri še živi; odtekla je (po

Šilihovih besedah) v Hudo luknjo in od tam še dandanašnji zastruplja Dolino. Bojda smo Šalečani zategadelj tako strupeni.

Od vseh omenjenih simbolov in emblemov je POZOJ morebiti še najsprejemljivejši. Ima zgodovino in literarno fikcijo. Simbolno je zmaj-pozoj večpomenski simbol in neštetokratni emblem; največkrat pomeni čuvarja skritih zakladov, ki ga je treba premagati, če hočemo priti do njih, dasiravno je hkrati tudi simbol zla. Zmaj pomeni nesmrtnost. Tudi sveti Jurij ali sveti Mihael, katerih boj z zmajem so umetniki tako pogosto prikazovali, ilustrirata večni boj dobrega z zlom. Ta bojazen se v najrazličnejših oblikah najde v vseh kulturah in religijah, celo v dialektičnem materializmu razrednega boja. (Chevalier-Gheerbrant)

Zmaj je upodobljen tudi na pečnicah iz 15. st., izkopanih na Šaleku: LONČASTA PEČNICA, na kateri je upodobljena mitološka žival - zmaj, je ena najlepših pečnic s Šaleka.

Med množico najdb na Šaleku je posebnost rekonstrukcija GLINENE PIVSKE ČAŠE iz visokega srednjega veka, okrašena s pečatnim ornamentom. Čaša je po svoji obliki in pestrosti oblik pečatov ter ohranjenosti edinstvena v Sloveniji ter predstavlja vrhunec lončarske spretnosti tistega časa. (D. Brišnik)

Na Šaleku je najdena tudi edinstvena SONČNA URA, izdelana iz slonovine.

Rekonstrukcije in odtisne ali odlite kopije naštetega so tisto, kar bi lahko znamenito določalo naše mesto in bližnje kraje. Ničesar od tega (vsaj v sorodni pojavnosti in avtohtonosti ne) ne nudijo drugi slovenski kraji. To pa pravzaprav iščejo (in ne najdejo) pravi turisti.

Skorajda neznana nam je ponudba z unikatno keramiko in lončarstvom, kakršno nudi *lončarstvo Bahor* v Topolšici. Med njihovi izdelki prevladujejo ETNOLOŠKE ZBIRKE LONČENE POSODJA - verodostojne kopije inventarja slovenske hiše, med njimi na primer veliko lončenih kopij posodja s Kavčnikove domačije, ki sodijo med najlepše (in celo uporabne) spominke iz Šaleške doline. Pa si priznajmo, da tudi za to komajda vemo.

Nenazadnje je res: turizem smo zmeraj ljudje sami. Tudi tu premoremo silno bogato zgodovino, ki jo za visoko reprezentanco mdr. lahko krona DUNAJSKI AKADEMSKI MEČ iz 19. stoletja, bolj potrošno in še zmeraj domiselno pa kakšen žvižgavec (piščalka), če smo že res Zaleščani - pastirji.

"Prinesi mi kakšen spominek iz tvojega kraja. Če drugega ne pa vsaj KAVČNIKOV ŠNOPS in vanj namočene šentjanževe rože!"